

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію Харковини Євгенії Григорівни

на тему:

МИСТЕЦТВО КИЛИМАРСТВА ПОЛТАВЩИНИ XVIII – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТЬ В ХУДОЖНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНИ

на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства
за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури

У XXI столітті головним у свідомості будь-якого суспільства має стати осмислення себе як частини світової цивілізації, частини більш широкого універсуму. Проте духовний світ як окремого індивіда так і спільноти, він залишається світом національним, адже виростає в певних просторово-часових межах, фіксує своєрідність світовідчуття і світорозуміння етносу, народу, нації.

Нове набуття свого «я» являє собою складний процес, який, поряд зі створенням сучасного духовного «автопортрета», передбачає осмислення всього історико-культурного досвіду нації. Декоративно-прикладне мистецтво, і килимарство зокрема - один з його видів, є вираженням духовної, культурно-історичної константи народу. Килимарство, як явище української культури, має кілька векторів аналізу. Це національний рівень, який виділяє своєрідність країни; регіональний, який крім національної своєрідності може нести в собі загальні риси регіону і ментальний - рівень, що відображає той фундаментальний пласт культури, який лежить в основі генетичного коду.

І те, що сьогодні ми по-новому осмислюємо історію української культури, має програмне значення. Представлене на розгляд дослідження Є. Г. Харковини виконано на актуальну тему. Авторка обґрунтовує потребу в теоретичному і практичному усвідомленні місця та ролі Полтавського килимарства, як історико-культурного явища і слушно зауважує, що об'єкт наукових досліджень - виконував не лише вагому соціально-культурну місію, а й відігравав значну роль у розвитку народного господарства України. Економічна криза 90-х негативно вплинула на килимарський промисел. Проте,

сьогодні відмічаємо нову хвилю зацікавлення цим видом мистецтва. Як і будь яка мистецька традиція, килимарство набуває нових рис, трансформується під впливом нових культурних і економічних реалій.

Актуальність дисертаційної роботи визначається потребою комплексного аналізу Полтавського килимарства, як визначного культурного явища, динамічного у часі і додатково підтверджується загальною спрямованістю сучасних досліджень на вивчення феноменів національної культури.

Ознайомившись з текстом дисертації ми впевнилися, що дана робота є наслідком ретельної наукової діяльності її авторки. Праця містить теоретичні наукові результати та рекомендації щодо їх використання.

Дисертацію виконано відповідно до теми наукових досліджень Київського національного університету культури і мистецтв «Трансформаційні процеси соціальної культури в Україні» (номер державної реєстрації 0117U002887).

Обґрунтованість наукових положень базується на міцному фундаменті – ґрунтовному вивченні літератури по етнографії, критичному аналізі наукових досліджень, присвячених ткацтву. Окрему групу складають наукові праці, в яких реалізований культурологічний підхід до вивчення народної культури. Джерельну базу складають також архівні матеріали з інвентарних книг, паспортів предметів, інвентарних карток і даних, зібраних у польових дослідженнях Решетилівки, Зінькова, Опішні, Диканьки.

Похвально, що для дослідження та аргументації положень дисертації дослідниця підбрала автентичні фактологічні матеріали й дані з державних архівів та музейних збірок. У науковий обіг введені артефакти збірок Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, Полтавського художнього музею (галереї мистецтв) імені Миколи Ярошенка, Національного музею історії України, Національного музею українського народного декоративного мистецтва України, Музею народно-декоративного мистецтва у м. Каневі, Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини у м. Переяславі-Хмельницькому, Національного центру народної культури «Музей Івана Гончара» у м. Києві, Національного музею народної архітектури

та побуту України «Пирогове», Сумського обласного художнього музею імені Н. Х. Онацького, Харківського художнього музею, Харківського історичного музею імені М. Ф. Сумцова, Дніпровського національного історичного музею імені Д. І. Яворницького і Музею Народового у Кракові. Це не тільки обґрунтовує окремі положення, а верифікує відомі результати досліджень попередників і, однозначно, свідчить про вагомий доробок дослідниці.

Достовірність положень, висновків і рекомендацій підтверджують також публікації та виступи на конференціях. Наукові положення та результати, сформульовані у дисертації, оприлюднені у шести одноосібних публікаціях, з яких чотири надруковано у фахових виданнях України (Культура і мистецтво у сучасному світі. Київ, 2014; Культура і мистецтво у сучасному світі, 2015; Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку, Рівне, 2019; Традиції та інновації у вищій архітектурно-художній освіті. Харків, 2019) та одна – у закордонному виданні (Innovative Solutions in Modern Science, 2020).

Також проміжні та основоположні результати дисертації були оприлюднені шляхом виступів на Всеукраїнських конференціях «Стилі та стильові напрями в мистецтві XVII–XXI століть», Київ, 2016 р.; «Народна художня творчість у соціокультурному просторі України: історія та сьогодення», Київ 2016 р.) та міжнародних наукових конференціях «Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі», Київ, 2016 р.; «Культурно-мистецьке середовище: творчість та технології», Київ, 2018 р. Це в цілому відповідає Наказу МОН України «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук»

Наукова новизна роботи не викликає сумнівів. Хоч може і не вперше, як заявляє авторка «проаналізовано історико-культурні, соціально-економічні, мистецько-естетичні чинники розвитку художньої системи полтавських килимів», проте її аналіз, містить доповнення і виправлення положень попередників, отже і має елементи новизни. Дійсно вперше, як і заявлено, у роботі простежується генеза і трансформація мистецької традиції Полтавського килимарства.

Крім того, завдяки ретельній роботі і критичному аналізу артефактів у роботі систематизовано композиційні структури, техніки, уточнено і доповнено існуючі типології, що безумовно має вартість як для подальших теоретичних досліджень, так і для практичного застосування.

Результати роботи можуть бути застосовані для узагальнюючих наукових праць по ткацтву, історії і теорії народного мистецтва, промислів. Матеріали дисертації можуть бути корисними для педагогів та практиків.

Сама ж авторка вбачає, що результати дослідження є обґрунтуванням «доцільності відродження мистецтва килимарства у межах промислів Полтавського регіону». Погоджуємося, що частково доцільність у рамках теми обґрунтована.

Важливо, що у роботі є окремий пункт, у якому авторка диференціює понятійний апарат українського художнього текстилю ХХ ст., відсутність якого зауважують дослідниці текстилю О. Ямборко та Г. Когут.

Важливим для мистецтвознавчої науки, на наш погляд, є аналіз Полтавського килимарства у історичному аспекті. Мистецтво творення килимів авторка простежує від найдавніших описів мандрівників до сучасного стану галузі. У другому розділі, де виявлені зв'язки з ткацтвом Європи і Азії, і подана характеристика центрів килимарського промислу, Євгенія Григорівна простежує розвиток чи занепад окремих осередків.

Найбільшої уваги заслуговують третій та четвертий розділи. Вони безпосередньо присвячені предмету наукового вивчення і пов'язані із винесеними на захист науковими положеннями. Саме в них відчувається найбільше наукове зацікавлення авторки, яка добре володіє науково-термінологічним апаратом, вільно орієнтується в різних аспектах заявленої теми. У третьому розділі визначено підґрунтя мистецького явища (місцева сировина і технології, мистецькі традиції тощо), технологічні і композиційні засади Полтавського ткацтва.

Четвертий розділ, у якому визначено регіональні особливості Полтавського килимарства частково привертає увагу дослідників художнього ткацтва. Проте у розділі є багато новітнього матеріалу та уточнень. Зокрема,

аналізуючи творчість сучасників, авторка визначає прийоми авторських технік та композицій.

На основі проведених досліджень Харковина Євгенія Григорівна висловлює думку про «необхідність заснування ініціативної групи фахівців, які б взяли на себе просування бренду Решетилівського килима». Для цього пропонує низку заходів, перший пункт якого «систематизація відомостей про тяглість традиції килимового промислу у Решетилівці, про спілку майстрів та мистецьке об'єднання» частково виконаний завдяки її роботі.

Не заперечуючи важливість та оригінальність дисертаційного дослідження, доцільно зупинитись на певних дискусійних моментах.

Визначаючи географічні межі дослідження, авторка зазначає, що для порівняння розглядає інші українські і світові центри килимарства. Дійсно, у дисертації розглянути наукові дослідження художнього ткацтва інших регіонів, проте Євгенія Григорівна навіть побіжно не згадує наукові здобутки Олени Іванівни Никорак, відомої дослідниці художнього ткацтва професорки, докторки мистецтвознавства і кандидатки у дійсні члени (академіки) НАН України і члени-кореспонденти НАН України. Її праці можна було б застосувати для у порівняльному аналізі творів. Методика досліджень і манера викладу тексту для молодих науковців можуть бути прикладом для наслідування.

У 2020 р дослідниця художнього текстилю, Ямборко Ольга Ярославівна надрукувала статтю Народознавчих зошитах No 1 (151), «Українське промислове килимарство як бренд в радянській системі художніх промислів», оцінку якій теж слід було дати у розділі історіографія.

Для формування культурологічного підходу Євгенія Григорівна звернула увагу на роботи вчених 2007-202018 рр. Хоч розглядаючи предмет досліджень вивчала літературу з початку минулого століття. Для розуміння творів та мистецтвознавчої критики радянського періоду слід було ознайомитись із роботами М. А. Некрасової [1983], К. В. Чистова [1989] і М. Є. Станкевича [2007], у яких висвітлено теоретичні аспекти традиції та інновацій у народному мистецтві. Розуміння народного, самодіяльного і національного у мистецтві

дослідила Новицька Ольга Романівна (Дисертація «Українське народне мистецтво 1920-1980-х рр.: інтерпретація, оцінка, спростування», 2003 р.)

Дещо недооцінені для культурологічного дослідження монографії Я. П. Запаска і А. Жука. Праці зазначених авторів, будучи закономірним явищем свого часу, що відображає його ідеологічно-кон'юнктурні засади радянського мистецтвознавства, є не тільки підґрунтям не тільки для осмислення мистецьких якостей українських килимів, а могли б стати ключем для трактування книг того періоду.

Зауваження до дисертації несуттєві, з огляду на досягнення дисертантки.

У «Методологія наукових студій» є зайві матеріали, які не стосуються пункту дисертації: пояснення про український та міжнародний реєстри елементів нематеріальної спадщини.

У зв'язку з широким спектром питань, які висвітлені в літературі(Історіографія), доречно було б погрупувати опрацьовані матеріали за проблематикою дослідження .

Преамбула до I розділу занадто довга і доказує «актуальність дисертації». Частина тексту доречніше було б написати у «вступі»

Крім того, класифікуючи килимові вироби Євгенія Григорівна дає розгорнутий опис налавника, полавника тощо, а в описі ілюстрації немає цих типів.

Незважаючи на висловлені зауваження та побажання вважаємо, що Харковина Євгенія Григорівна внесла чимало нового і вартісного в сучасне мистецтвознавство. Їй вдалося цілісно розкрити феномен Полтавського килимарства, його історичне, культурне й мистецьке значення. Зміст дисертації та її основні положення науково виважені й обґрунтовані. Вони логічно викладені та достатньо повно відображені в авторефераті. Загальні висновки в основному відображають основні положення дисертації, відповідають на поставленні завдання. Достатня кількість опублікованих статей та доповідей на наукових конференціях свідчать ґрунтовну підготовку зібраних матеріалів до захисту.

Подана до розгляду дисертація Харковини Євгенії Григорівни «Мистецтво килимарства Полтавщини XVIII – початку XXI століть в художній культурі України» є самостійною завершеною працею. У ній отримані наукові обґрунтовані результати, які мають важливе значення для вітчизняного мистецтвознавчої науки. За своїм змістом і оформленням дисертаційна робота відповідає чинним вимогам Міністерства освіти і науки України, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата мистецтвознавства з спеціальністю 26.00.01 — теорія та історія культури.

28.04.2021

Макогін Ганна Василівна
кандидат мистецтвознавства, доцент
кафедри дизайну і теорії мистецтва
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»



Підпис Макогін Г.В. ЗАВІРЯЮ

Начальник відділу кадрів
Державного вищого навчального закладу
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
код 02125266

28. 04. 20 21

Прикарпатський національний
університет ім. Василя Стефаника
Зв. ПДОР № 03.04-3917-9
30. 04. 21